

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ
ФАКУЛТЕТ МЕДИЦИНСКИХ НАУКА
НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

1. ОДЛУКА ВЕЋА ЗА МЕДИЦИНСКЕ НАУКЕ УНИВЕРЗИТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ

На седници Већа за медицинске науке Универзитета у Крагујевцу, одржаној дана 11. 05. 2016. године, одлуком бр. IV-03-340/17 формирана је Комисија за оцену и одбрану завршене докторске дисертације под називом „**АНАЛИЗА ФАКТОРА РИЗИКА ЗА КРИМИНОГЕНО ПОНАШАЊЕ КОД БОЛЕСНИКА СА МЕНТАЛНИМ ПОРЕМЕЋАЈИМА**” кандидата др Валентине Талевске у саставу:

1. **Проф. Др Горан Михајловић**, редовни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу, за ужу научну област Психијатрија, председник
2. **Проф. Др Мирјана Јовановић**, ванредни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу, за ужу научну област Психијатрија, члан.
3. **Доц. Др Милан Латас**, доцент Медицинског факултета Универзитета у Београду, за ужу научну област Психијатрија, члан

Чланови комисије су детаљно анализирали приложену докторску дисертацију и подносе Наставно-научном већу Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу следећи

ИЗВЕШТАЈ

2.1. ЗНАЧАЈ И ДОПРИНОС ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ СА СТАНОВИШТА АКТУЕЛНОГ СТАЊА У ОДРЕЂЕНОЈ НАУЧНОЈ ОБЛАСТИ

Докторска дисертација кандидата др Валентине Талевске под називом „**АНАЛИЗА ФАКТОРА РИЗИКА ЗА КРИМИНОГЕНО ПОНАШАЊЕ КОД БОЛЕСНИКА СА МЕНТАЛНИМ ПОРЕМЕЋАЈИМА**” представља оригиналну студију која је испитивала факторе ризика за криминогено понашање код болесника са менталним поремећајима. Ментални поремећаји на појединачном плану умањују функционалне способности појединца, а последице су емоционална патња, смањење квалитета живота, отуђеност, стигма и дискриминација. Све ово проузрокује последице на глобалном плану, па се јавља огроман економски и социјални терет за целокупну друштвену заједницу.

Аутори су анализирали предности деинституционализације психијатријских установа и њен значај у терапији и превенцији пацијената са психијатријским поремећајима који су испољили криминогено понашање. Анализиран је и значај дестигматизације и тзв. етикетаност психијатрије и психијатријских пацијената. У докторској дисертацији се посебно истиче значај ресоцијализације и реинеграције пацијената у социјалну средину помоћу психијатријских тимова унутар система за ментално здравље, а тиме се очекује и боља интеграција форензичких пацијената у заједницу.

Испитивање фактора ризика за криминогено понашање омогућује доношење најпоузданијег закључка о најважнијим факторима који утичу на рецидив криминогености. Ова дисертација је тиме сврстана у веома актуелне правце савремених истраживања у области форензичке психијатрије. По репрезентативној популацији на којој је испитивање

обављено, и поређењем две добро дефинисане групе, исход је заснован и на савременим поставкама менталне заштите које препоручују да се уместо дуже хоспитализације у циљу лечења користе посебни форензички центри Дневних Болница. Другим речима, продужени хоспитални боравак је претпостављени фактор ризика за рецидив криминогеног понашања који даје значајне податке за доношење закључака о терапијским поступцима за корекцију начина третмана, што је значајно достигнуће овог рада. Свеукупно, ова докторска дисертација даје допринос унапређењу знања у научној области форензичке психијатрије.

2.2. ОЦЕНА ДА ЈЕ УРАЂЕНА ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА РЕЗУЛТАТ ОРГИНАЛНОГ НАУЧНОГ РАДА КАНДИДАТА У ОДГОВАРАЈУЋОЈ НАУЧНОЈ ОБЛАСТИ

Истраживање је имало нетерапијски, неинтервентни, опсервациони, аналитички дизајн. Дисертација је урађена у Психијатријској болници у Демир Хисару, БЈР Македонија, на одељењу за форензичку психијатрију. Сви пацијенти су били подељени у експерименталну групу („случај”) и контролну групу („контрола”). Експерименталну групу (40 испитаника) сачињавали су пацијенти који су имали рецидив криминогеног понашања (више од једне криминогене епизоде), а контролну групу (60 испитаника) пацијенти који су имали само једну криминогену епизоду.

Резултати истраживања су приказани систематично и дидактички. Упоређујући резултате досертације са резултатима других аутора из других средина, може да се закључи да је презентована докторска дисертација једна од највећих упоредних анализа утицаја различитих фактора на рецидив криминогености код болесника са менталним поремећајима. Фактори за које је показано да утичу на рецидив криминогеног понашања су: животно доба у време трајања прве хоспитализације и време трајања прве хоспитализације, дијагноза болести, ЕЕГ налаз, налази психолошких тестирања, врста кривичног дела. Ранија истраживања су такође указивала на значај ових фактора, али је налаз удела у утицају појединих фактора на снижење рецидива криминогеног понашања у овој студији за сада јединствен. Демографске карактеристике болесника у овој студији су веома сличне са описом из литературних података. Сличност се увиђа и у дистрибуцији клиничких и социоекономских карактеристика пацијената, што говори о репрезентативности анализиране популације. У светлу тих чињеница је и налаз повећане учесталости соматских и психијатријских коморбидитета, пре свега у популацији пацијената са поремећајем личности, које доводе до рецидива високо насилног криминалног понашања. Тако је нпр. показано да су код пацијената оптерећених криминогеним понашањем и њиховим рецидивима, животно доба у време трајања прве хоспитализације, број дана (време трајања) прве хоспитализације и, посебно, претходни број рецидива, снажни фактори ризика за поновни деликт, што је запажено и у другим (сепаратним) истраживањима овог проблема.

Резултати докторске дисертације имају шири значај за јавно здравље средине у којој је истраживање и спроведено, јер омогућавају компаративно сагледавање испитиване теме на националном нивоу.

На основу података пријављених одраслих - познатих деликвената у односу на групу злочина, према званичним статистичким подацима из 2012. године у БЈР Македонији, уочава се сличан редослед али различита учесталост типова кривичних дела са налазима у докторској дисертацији.

Највећи број особа је извршило кривична дела против живота и тела (наношење тешких телесних повреда и крађе) (6.89% наспрам 12.5% у дисертацији), затим нарушавање опште сигурности и јавног реда и мира (5.70% наспрам 20% у дисертацији), неовлашћена

производња и пуштање у промет психотропних дрога и психоактивних супстанци и прекурсора (3.68% наспрам 5% у дисертацији), породично насиље (3.12% наспрам 7.5% у дисертацији), насилничко понашање и силовање (сексуална слобода и сексуални морал) (16.67% наспрам 37.5% у дисертацији). Дакле, компарацијом датих вредности јасно се уочава да докторска дисертација указује на то да сви фактори ризика у одраслом добу значајно утичу на рецидив криминогености, што је околност која није довољно истраживана у осталим, до сада публикованим, доступним студијама. При томе, податак да је продужени хоспитални боравак врло битан фактор ризика за рецидив криминогеног понашања омогућава доношење валиднијих акључака о поступцима у циљу превенције, што је значајно достигнуће овог рада. Свеукупно, закључак је, да је презентована докторска дисертација резултат оригиналног научног рада кандидата.

2.3. ПРЕГЛЕД ОСТВАРЕНИХ РЕЗУЛТАТА РАДА КАНДИДАТА У ОДРЕЂЕНОЈ НАУЧНОЈ ОБЛАСТИ

Др Валентина Талевска је објавила један рад као први аутор, на енглеском језику, са темом из области докторске дисертације, у часопису на SCI листи и два рада као коаутор у часопису националне категорије, индексираним у међународној апстрактној бази часописа (Index Copernicus). Тиме је др Валентина Талевска испунила услов за одбрану докторске дисертације. Објављени радови, у вези предметног услова су следећи:

1. Talevska V, Stefanovski B. Mental illness and homicide-prevention of recidivism. Acta Clin Croat 2011; 50(4): 501-8. IF=0.254, M23, 3 бода
2. Jocić I, Jocić J, Macanović G, Marković D, Ferati A, Talevska V. Upotreba psihoaktivnih supstanci među učenicima srednjih škola u Ćupriji. PONS Medicinski časopis 2013; 10(3): 87-94. doi:10.5937/pomc10-4828. M53, 1 бод
3. Despotović M, Despotović M, Đukić-Dejanović S, Janković S, Ilić B, Arsić S, Talevska V. Zloupotreba psihoaktivnih supstanci među adoslecentima. PONS Medicinski časopis 2013; 10(4): 146-156. doi:10.5937/pons1304146D. M53, 1 бод.

2.4 ОЦЕНА О ИСПУЊЕНОСТИ ОБИМА И КВАЛИТЕТА У ОДНОСУ НА ПРИЈАВЉЕНУ ТЕМУ

Наслов докторске дисертације је компатибилан са обављеним истраживањима. Одобрени циљеви истраживања и постављени циљеви у раду остали су у највећој мери исти. Примењена методологија истраживања идентична је са одобреном. Докторска дисертација др Валентине Талевске "**Анализа фактора ризика за криминогено понашање код болесника са менталним поремећајима**" садржи следећа поглавља: Увод, Циљеви истраживања, Материјал и методе, Резултати, Дискусија, Закључци и Литература.

У *уводном* поглављу се, после кратког историјског осврта на форензичку психијатрију, дефинишу коришћени појмови. Пре свега се излаже савремени концепт дефиниције форензичке психијатрије и рецидива криминогености, потом појам деинституционализације, дијагностичка класификација.

Описује се затим главна тема дисертације, стигма у психијатрији, криминалитет и рецидив криминалитета код психијатријских болесника лечених у Психијатријској болници у Демир Хисару у БЈР Македонији.

Детаљно се анализира криминогено понашање код психијатријских пацијената у контексту положаја индивидуе у својој социјалној средини. Јасно се разликују и описију лична (интраперсонална) и јавна (интерперсонална) стигма и њихове детерминанте као и до сада утврђени поступци за ублажавање, а у будућности и елиминисања стигматизације

психијатријских пацијената. Описују се и врсте криминалног понашања, утицај фактора рецидива криминогености, као и остали фактори од значаја за истраживање.

Следећи значајан део увода се односи на етикетираност психијатрије, амбулантно лечење и лечење у болничким институцијама, изванболничке третмане и процену стопе ризика од рецидива виолентног понашања код пацијената са менталном болешћу, појам рецидив криминогености, затим третмани у центрима за ментално здравље, програм превенције и третман виолентног понашања код психијатријских болесника, EEG у дијагностици менталних поремећаја и утврђивање фактора ризика за рецидив криминогености у вези са типовима менталних поремећаја.

У поглављу о *Циљевима* је истакнут примарни циљ докторске дисертације, а то је испитивање дужине хоспитализације у психијатријској установи затвореног типа код прве епизоде криминогеног понашања као фактор ризика за рецидив криминалног деликта. Затим, испитивање утицаја фактора који одражавају психијатријску здравствену заштиту за настанак криминогеног рецидива код особа са менталним обољењима, испитивање постојања ризика за криминогени рецидив код злоупотребе психоактивних супстанци и алкохола, испитивање постојања ризика за криминални рецидив код одређеног типа личности, пре свега у групи поремећаја личности. И на крају, испитивање присуства антисоцијалног поремећаја личности као најважнијег фактора за виолентна кривична дела.

У поглављу *Методологија* истраживања, дефинисани су време истраживања и популација болесника који су сврстани у 2 унапред, према познатим укључујућим критеријумима, дефинисане групе са укупно 100 болесника: Експерименталну групу (N=40) сачињавали су пацијенти који су имали рецидив криминогеног понашања (више од једне криминогене епизоде), а контролну групу (N=60) пацијенти који су имали само једну криминогену епизоду. Посебно су дефинисани нужни дијагностички и клинички тестови за утврђивање припадности свакој од група. Детаљно су образложени заснованост, сензитивност и валидност истраживачких инструмената и упитника, пре свега EEG-а, ММПИ теста личности, теста „цртеж људске фигуре“. Описани су статистички поступак и начин презентације података путем статистичких показатеља, табела и графикона, као и етичка спроводивост испитивања.

Поглавље *Резултати* је подељено на осам подцелина на основу области резултата: 1) социодемографске карактеристике болесника, 2) клиничке карактеристике болесника, 3) скорови ММПИ теста личности 5) EEG налази, 6) резултати теста „цртеж људске фигуре“, 7) резултати утицаја фактора ризика за криминогено понашање у детињству и у одраслом добу. Описане су карактеристике сваке од посебних група, које се по демографским и клиничким карактеристикама разликују само утолико колико се разликује захваћена популација по природи своје болести (на пример, већа учесталост мушкараца у испитивању пола, јер се криминогено понашање чешће јавља код мушкараца него код жена). Тако је нпр. показано да су код пацијената оптерећених криминогеним понашањем и њиховим рецидивима, животно доба у време трајања прве хоспитализације, број дана (време трајања) прве хоспитализације и посебно претходни број рецидива, снажни фактори ризика за поновни деликт.

У поглављу *Дискусија* кандидат је детаљно анализирао добијене резултате у светлу досадашњих истраживања, редоследом којим су изложени у претходном поглављу. Екстензивно је разматран појединачни резултат и поређење са досадашњим литературним подацима, уз критички осврт према сопственим или туђим резултатима. У овом поглављу, дато је поређење клиничких карактеристика и коморбидитетног статуса болесника у испитиваној групи у односу на литературне податке.

Пацијенти са дијагнозом поремећаја личности имају високи ризик од појаве криминогености. Коморбидитет дијагнозе поремећаја личности и употреба алкохола или

дрого, значајно повећава ризик за рецидив криминогености. То је показано и у радовима других аутора, али нико од њих до сада није истим инструментима истовремено поредио на овај начин дефинисане групе испитаника. Сагледана је фреквенција анализираних варијабли у компарацији са другим резултатима, а ради одређивања ваљаности узорка. На крају, дискутован је и значај комплексних статистичких анализа у утврђивању удела појединих фактора у доношењу закључака.

Поглавље *Закључци* је дато у форми прецизно дефинисаних констатација високе релевантности и употребљивости, редоследом који одговара постављеним циљевима а уз дидактичко поштовање целине.

Поглавље *Литература* садржи библиографске јединице из референтних међународних часописа, уџбеника, званичних интернет презентација и конгресних саопштења доминантно новијег датума, али са приказом цитата оних аутора који су први поједине проблеме у целини осветлили.

Докторска дисертација др Валентина Талевска и по обиму и квалитету испуњава све захтеве наведене у пријави теме докторске дисертације.

2.5 НАУЧНИ РЕЗУЛТАТИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

У дефинисаном временском периоду од годину дана у Психијатријској болници у Демир Хисару, БЈР Македонија, регрутовано је по 100 болесника са психијатријским поремећајима а који су извршиоци кривичног дела. Учињена је опсежна анализа демографских, клиничких карактеристика болесника, и њихових збирних и детаљнијих скорова скале ММПИ, ЕЕГ налази, теста „цртеж људске фигуре“, а потом су утврђене детерминанте утицаја коморбидитетних стања на рецидив криминогености. На основу наведеног, дисертација је презентовала следеће, најважније резултате:

1. На основу теста за дијагностичко обележје, животно доба у време трајања прве хоспитализације и време трајања прве хоспитализације, број испитаника се у ЕГ статистички значајно разликује у односу на КГ.
2. На основу просечног животног доба у контролној групи су испитаници који су у старијем узрасту извршили своје прво кривично дело у односу на испитанике у експерименталној групи, што указује на то да пацијенти млађег узраста чешће чине рецидив криминогености.
3. Поремећаји личности условљени са употребом супстанци зависности доводе до рецидива високог насилног криминалног понашања.
4. Показано је да су код пацијената са криминогеним понашањем и њиховим рецидивима, животно доба у време трајања прве хоспитализације, број дана (време трајања) прве хоспитализације и посебно претходни број рецидива, снажни фактори ризика за поновни деликт.
5. Што је дуже трајање прве хоспитализације у експерименталној групи, то је већи утицај да ће се извршити разматрана казнена дела.
6. Насилничко понашање, нарушавање опште сигурности јавног реда и мира, силовање, крађа и nanoшење тешких телесних повреда, најћешћа су кривична дела која су извршили пацијенти са рецидивом криминогености (у експерименталној групи).
7. Пацијенти са рецидивом криминогености врше тежа кривична дела него пацијенти без рецидива криминогености, највероватније због свих осталих фактора који на то утичу.
8. ЕЕГ са абнормалним налазом је више заступљен код пацијената са рецидивом криминогености, него код оних пацијената који нису имали рецидив криминогености.

9. Абнормални EEG је статистички значајан у поређењу са дијагнозама F60, F60 у коморбидитету са F11 и F60 у коморбидитету са F10, што указује на то да код пацијената са психијатрским поремећајима (пацијенти са поремећајем личности, зависници од алкохола и психоактивних супстанци), а са рецидивом криминогености, EEG абнормалност је заступљена са већом учесталишћу.
10. Постоји значајна разлика између фактора ризика од рецидива криминогености у детињству и у одраслом добу у одређивању дијагнозе по ICD класификацији у групи случаја и контроле.

Докторска дисертација др Валентине Талевске према резултатима и закључцима пружа нове и до сада неутврђене научне чињенице стручној и научној јавности.

2.6 ПРИМЕЊИВОСТ И КОРИСНОСТ РЕЗУЛТАТА У ТЕОРИЈИ И ПРАКСИ

Презентована докторска дисертација даје важне информације о животном добу у време трајању прве хоспитализације, број дана (време трајања) прве хоспитализације и посебно претходни број рецидива, који су снажни фактори ризика за поновни деликт. Истраживање указује на то да сви посматрани фактори ризика у одраслом добу значајно утичу на рецидив криминогености. Другим речима, продужени хоспитални боравак је фактор ризика за рецидив криминогеног понашања, што је податак од значаја за доношење одговарајућих закључака о терапијским поступцима и начину лечења пацијената са криминогеним понашањем. Резултати докторске дисертације указују на предлог мера које би се примењивао за лакше и целисходније дијагностиковање (примена EEG и психолошких тестова, ММПИ теста личности и теста „цртеж људске фигуре“), правовременог третмана психијатријских ентитета са могућношћу спречавања појаве криминогености у популацији.

Посебан акценат је стављен на отварање форензичких центара за ментално здравље где би се спроводила специјализована превенција рецидива криминогеног понашања под руководством специјализованих стручних тимова. Овај налаз је у потпуности у сагласности са теоријским концептом и налазима савремених истраживања из ове области. Свеукупно, резултати докторске дисертације др Валентине Талевске нуде корисне и у пракси примењиве закључке и препоруке.

2.4. НАЧИН ПРЕЗЕНТИРАЊА РЕЗУЛТАТА НАУЧНОЈ ЈАВНОСТИ

Коначни резултати истраживања су прихваћени за објављивање у часопису од међународног значаја.

ЗАКЉУЧАК

Комисија за оцену и одбрану завршене докторске дисертације кандидата др Валентине Талевске под насловом „**АНАЛИЗА ФАКТОРА РИЗИКА ЗА КРИМИНОГЕНО ПОНАШАЊЕ КОД БОЛЕСНИКА СА МЕНТАЛНИМ ПОРЕМЕЋАЈИМА**“ на основу свега наведеног оцењује да је истраживање у оквиру дисертације адекватно постављено и спроведено.

Комисија оцењује да докторска дисертација кандидата др Валентине Талевске урађена, под менторством доц. др Владимира Јањића, доцента Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу, за ужу научну област Психијатрија, представља оригинално научно истраживање које има и практични значај. Сазнање да је најважнији утврђени чинилац дужина хоспитализације у психијатријским болницама, отвара могућност за планирање и спровођење адекватних мера, као што су промена легислативе и отварање форензичких центара за ментално здравље где би се спроводила специјализована превенција рецидива криминогеног понашања као и други поступци, под руководством специјализованих стручних тимова.

Комисија са задовољством предлаже Наставно-научном већу Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу да прихвати завршену докторску дисертацију под називом „**АНАЛИЗА ФАКТОРА РИЗИКА ЗА КРИМИНОГЕНО ПОНАШАЊЕ КОД БОЛЕСНИКА СА МЕНТАЛНИМ ПОРЕМЕЋАЈИМА**“ кандидата др Валентине Талевске и одобри њену јавну одбрану.

У Крагујевцу, 08.06.2016. године

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

1. Проф. Др Горан Михајловић, редовни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу, за ужу научну област Психијатрија, председник

2. Проф. Др Мирјана Јовановић, ванредни професор Факултета медицинских наука Универзитета у Крагујевцу, за ужу научну област Психијатрија, члан.

3. Доц. Др Милан Латас, доцент Медицинског факултета Универзитета у Београду, за ужу научну област Психијатрија, члан
